

УДК 331.5

LABOUR AND EDUCATION MARKETS IN UKRAINE

Y. Bilan

National University of Food Technologies

P. Baydetskyu

Zabraz District Employment Centre

Key words:

*Determinants of
employment
Labor market
Education market
Ukraine*

ABSTRACT

The paper considers the main factors for successful employment in terms of education, professional quality of an applicant and the work experience. The article also highlights the need for rapid development of a systematic approach for measures aimed at adapting the labor market and the education market to new conditions of globalization and European integration of Ukraine.

Article history:

Received 15.09.2014

Received in revised form
29.09.2014

Accepted 16.10.2014

Corresponding author:

Y. Bilan

E-mail:

npnuht@ukr.net

РИНОК ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Ю.В. Білан

Національний університет харчових технологій

П.Г. Байдецький

Збаразький районний центр зайнятості

У статті розглянуто основні фактори успішного працевлаштування (рівень освіти, професійні якості претендента, досвід роботи за спеціальністю). Наголошено на необхідності швидкого системного підходу до розроблення системи заходів, спрямованих на адаптацію ринку праці й ринку освітніх послуг до нових умов європейської інтеграції та глобалізації України.

Ключові слова: *детермінанти працевлаштування, ринок праці, ринок освітніх послуг, Україна.*

Вступ. Ринок праці під впливом різних чинників постійно трансформується, вимоги до робітників у сучасному світі зростають. Забезпечення претендентів гідними робочими місцями, а суб'єктів економіки — трудовими ресурсами відповідної якості у багатьох країнах, зокрема і в Україні, в умовах кризових явищ обумовлює актуальність і практичне значення обраної теми дослідження для пошуку шляхів підвищення ефективності управління в цих сферах.

Метою дослідження є виявлення проблемних питань у сфері працевлаштування людей різних вікових категорій і рівня освіти; забезпечення потреб підприємств працівниками відповідного рівня підготовки в сучасних умовах ринку праці.

Основними **об'єктами дослідження** є активність претендентів на вакансії — незайняті посади (робочі місця), на які може бути працевлаштована особа; ринок праці — система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців — у найманні працівників відповідно до законодавства; діяльність суб'єктів, які здійснюють професійне навчання — набуття й удосконалення професійних знань, умінь і навичок особи відповідно до її здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Завданнями дослідження є аналіз чинників, які впливають на ефективний пошук роботи претендентами; виявлення проблемних питань у даній сфері; дослідження взаємного впливу системи освіти та ринку праці; системний аналіз взаємодії претендентів на робочі місця, роботодавців, закладів, які здійснюють підготовку кадрів, і державних органів влади в сучасних умовах ринку праці; розробка й обґрунтування пропозицій щодо шляхів удосконалення роботи у сфері забезпечення людей в Україні належними освітою та роботою, а всі сектори економіки — відповідним кадровим ресурсом.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку ринку праці України існує багато проблем і суперечностей. В основному проблеми з працевлаштуванням відчувають люди різних категорій, і однією з таких груп населення є громадяни у віці 17—26 років. Щорічно в Україні фіксується близько 18 % безробітної молоді (понад 200 тисяч осіб), причиною безробіття є проблеми працевлаштування після закінчення навчання у вищих і професійно-технічних навчальних закладах [4].

Безробіття — один з основних показників економічного стану країни. Його рівень відображає ситуацію як у фінансовій сфері, так і в промисловій, а головне — в соціальній. Підрахунки рівня безробіття в Україні, проведені за методологією Міжнародної організації праці (МОП), показують, що стан справ покращується. Так, у 2013 р. показник склав 7,7 % — на 0,4 % менше, ніж у минулому році [6].

За підрахунками МОП, безробітними в зазначеному періоді були 1,576 тис. осіб при населенні України 45,6 млн. І це тільки зареєстрованих безробітних. При цьому питома вага вакансій з мінімальною заробітною платою становить 26 %, у 60 % регіонів ситуація значно гірша. Найчастіше роботодавці виставляють жорсткі вимоги до професійної складової кандидатів на працевлаштування, в тому числі щодо стажу, пропонуючи при цьому мінімальну оплату. Тривале відновлення після кризи продовжує скорочувати пропозиції на ринку праці — до травня їх у базі даних Держслужби зайнятості значилося всього 444 тис. (на 26 тис. менше порівняно з аналогічним періодом 2011 р.). Майже третина вакансій була зосереджена в Києві, Донецькій, Дніпропетровській і

Харківській областях. Щоб ліквідувати проблему, яка особливо болюча в сегменті молодого працездатного населення, необхідний економічний ріст, на що найближчим часом сподіватися важко [5].

За даними популярного кадрового порталу hh.ua, на ринку праці України спостерігається традиційний, але істотний дисбаланс. Лідером ринку праці є столиця, де пропонують більше половини всіх вакансій (58 %). У решті регіонів спостерігається великий відрив. У цілому п'ятірка найактивніших регіонів виглядала до недавнього часу традиційно — Донецьк, Дніпропетровськ, Харків, Одеса, Львів [7].

Рейтинг найбільш затребуваних спеціальностей, за даними порталу, залишається незмінним. З великим відривом лідирує сфера продажів, а також інформаційні технології. У ТОП-5 сфер потрапили також маркетологи, фінансисти та банківські працівники. Непросто знайти роботу державним службовцям і фахівцям у сфері безпеки.

Найпривабливіші умови праці традиційно пропонують великі міжнародні корпорації і компанії, що працюють у сфері дистрибуції й торгівлі. Незважаючи на високий рівень зарплат у верхньому сегменті ринку, спостерігається дуже велика різниця між максимальною і середньою заробітною платою — 3—5 тис. грн. і 1,5 тис. грн. відповідно.

Найбільш затребувані в Україні фахівці у сфері страхування, інформаційних технологій, представники робочих спеціальностей, продавці, фахівці у сфері автобізнесу, медики. Найбільше ринок насичений молодими фахівцями, керівними кадрами, юристами і бухгалтерами.

Ухвалений у 2013 р. Закон України «Про зайнятість населення» проблеми не вирішує. Профспілки ініціативу різко критикують, заявляючи, що сутність цього документа полягає тільки у перепідпорядкуванні Фонду страхування на випадок безробіття, але не вирішує проблему. Ринок праці існує начебто у паралельному світі — роботодавці виставляють одні вакансії, безробітні, у свою чергу, шукають вакансії зовсім з іншими параметрами [8]. Вільна економіка, яка обумовлює свободу вибору, ставить перед молоддю досить гострі проблеми, вирішення яких залежить від державного регулювання стану економіки країни. Саме ці фактори насамперед впливають на розвиток ринку праці України [2, с. 24]

Так, Ф.Р. Філіппов визначає молодь як велику суспільну групу, що має специфічні соціальні та психологічні якості, які визначаються як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їхнє соціально-економічне та суспільно-політичне становище, духовний світ перебувають у стані становлення, формування.

Н. Черниш визначає молодь як суспільно диференційовану соціально-демографічну спільноту, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовираження внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [3]. Молодь тому і є специфічною спільнотою, що її суттєві характеристики і риси, на відміну від представників інших вікових груп, знаходяться у стані формування і становлення; сутністю молоді та проявом її

головної соціальної якості є міра досягнення нею соціальної суб'єктності, ступінь засвоєння суспільних відносин та інноваційної діяльності [3, с. 178].

Рівень молодіжного безробіття істотно вищий за середній серед населення у всіх країнах з ринковою економікою, що має об'єктивне пояснення (табл. 1). Молодість — той етап, коли людина переходить від дитинства до дорослого життя, від батьківської опіки — до створення власної сім'ї, від навчання — до економічної діяльності, а отже, саме на цей період припадають пошуки першого робочого місця, частіше трапляються перерви в зайнятості.

Таблиця 1. Рівень безробіття за окремими віковими групами (за методологією МОП) 2013 рік, %

	Усього	У тому числі за віковими групами, років					
		15—24	25—29	30—39	40—49	50—59	60—70
Усе населення	7,2	17,4	8,7	6,4	6,2	5,1	—
Жінки ¹	6,2	16,3	7,4	6,0	5,3	4,4	—
Чоловіки ¹	8,0	18,2	9,6	6,7	7,2	5,7	—
Міські поселення	7,1	19,2	8,6	6,2	5,7	5,0	—
Сільська місцевість	7,3	14,6	8,9	6,9	7,3	5,2	—

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України [6]

Безробіття серед молоді — це ситуація, в якій молоді люди не мають роботи або працюють в соціально-економічних умовах, які їх не задовольняють. Рівень безробіття серед молоді тісно пов'язаний з проблемами соціалізації, нездатності до самореалізації в праці. Неможливість задоволення власних потреб, які можуть реалізуватися при працевлаштуванні, створює відчуття непотрібності і неробства серед молодих людей. Найбільш очевидні вигоди від якісного працевлаштування молоді у реалізації продуктивного потенціалу молоді й забезпечення можливостей гідної зайнятості для молодих людей, соціальної й особистої вигоди для них самих і для суспільства [5].

Первинно проблема працевлаштування молодих людей постає, як правило, після закінчення навчання в загальноосвітніх навчальних закладах або після здобуття професії чи спеціальності в професійно-технічних або вищих навчальних закладах. На цьому етапі виникає багато питань щодо реалізації трудового потенціалу молодих громадян. Деякі проблеми різними шляхами долаються самою молоддю, але окремі питання можуть бути вирішені лише за умови цілеспрямованої системної державної підтримки. Недоліки в механізмах державного регулювання процесів працевлаштування молоді призводять до високого рівня безробіття цієї категорії населення.

Одним із головних факторів входження молоді в суспільні процеси є інтеграція в трудову й економічну діяльність. Успішність такого процесу залежить і від багатьох психологічних характеристик, ціннісних орієнтацій молодих людей та від здатності державних органів ефективно регулювати відносини на ринку праці. Значний вплив здійснюють також стан локального ринку праці, макроекономічні чинники тощо.

До головних проблем зайнятості молоді на ринку праці можна віднести:

- недостатню поінформованість молодих людей про потреби сучасного ринку праці;

- високі вимоги до досвіду роботи і професійної підготовки молодих фахівців з боку роботодавців, які не відповідають реаліям сучасної освіти;
- невідповідність високих запитів молоді щодо рівня заробітної плати та гідних умов праці можливостям роботодавців.

Для того, щоб ознайомити молодих людей з потребами сучасного ринку праці, відділи та посадові особи базових центрів проводять PR-компанії, роз'яснювальну та інформаційну роботу на web-ресурсах державної служби зайнятості, інших державних органів влади та соціальних партнерів, на радіо та в друкованих засобах масової інформації.

Відділом взаємодії з роботодавцями, спільно зі спеціалістами інших відділів, проводяться семінари та зустрічі з роботодавцями, на яких ведеться роз'яснювальна робота про важливість працевлаштування молоді, значення соціально-відповідального бізнесу. Мотиваційні заходи (семінари, комісії, круглі столи тощо) надають можливість працевлаштовувати молодь на заброньовані та дотаційні робочі місця, в тому числі з наданням дотації роботодавцю для забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем.

Для формування адекватного ставлення до реалій ринку праці, рівня заробітної плати та гідних умов праці проводяться заходи щодо професійної орієнтації та інформації з учнівською молоддю, в тому числі з метою профілактики молодіжного безробіття.

Одним із шляхів покращення ситуації на ринку праці і на ринку освітніх послуг з метою адаптації національної економіки до сучасних процесів глобалізації, які вже інтенсивно відбуваються, є політика європейської та світової інтеграції.

Унаслідок інтеграційних заходів, прикладом яких є Болонський процес, відбувається адаптація рівня освіти претендентів, вирівнювання заробітної плати, уніфікація соціально-трудова прав працівників, координація регулюючих заходів на ринку праці, утворюється наднаціональний ринок праці, якому притаманні вільний рух робочої сили, взаємний вплив системи освіти, соціально-психологічних факторів, попиту на кадровий ресурс. Цей новий спільний ринок праці має власні механізми природного та державного регулювання.

Незважаючи на недостатньо збалансовану політику України, пов'язану з історичними та геополітичними факторами, де при чіткій декларації європейської інтеграції часто можна спостерігати кроки політиків в інших напрямках (що можна порівняти з магнітним впливом геополітичних та економічних центрів, які, з одного боку, формують світову економіку, з іншого — створюють індуктивний негативний вплив на її стабільність і призводять до «розхитування» економічної та суспільно-політичної ситуації і появи нових хвиль рецесії, яка триває вже декілька років), і відсутність юридичної інтеграції з будь-якими наднаціональними утвореннями, національний ринок праці фактично тісно інтегрований як з ринком праці Європейського Союзу, так і з глобальним ринком праці. За офіційними оцінками, кількість людей, які виїхали за кордон, залишивши свою сім'ю й Україну, становить мінімум три мільйони [5]. Можна спробувати повернути людей з-за кордону, насамперед

збільшуючи гнучкість ринку праці. Так, у червні 2012 р. посол Італії в Україні Фабріціо Романо заявив, що українці, які працюють в Італії, помітно полегшують життя італійцям [8]. Аналіз такої інформації в засобах масової інформації свідчить про те, що на глобальному ринку праці розгортається конкуренція за трудовий ресурс, тому забезпечення балансу світової економіки, в тому числі і в сфері зайнятості, є новим викликом перед людством.

Реформування системи державного регулювання ринку праці України в умовах інтеграції до Європейського Союзу має відбуватися в напрямку впровадження відповідних законодавчих норм, спрямованих на адаптацію до нових умов співпраці з відповідними суб'єктами спільного європейського ринку праці.

Незважаючи на заходи державних органів в Україні, все ж існує низка факторів, які негативно впливають на національний ринок праці та його адаптацію до глобальних перетворень. Це дисбаланс структури пропозиції робочої сили та попиту на неї за професійно-кваліфікаційними ознаками, значна неформальна зайнятість, складна демографічна ситуація.

Отже, необхідно швидко і з використанням системного підходу розробити систему заходів, спрямованих на адаптацію ринку праці й ринку освітніх послуг до нових умов європейської інтеграції та глобалізації України.

Висновки

Аналіз стану та перспектив розвитку ринку праці України в умовах інтеграційних трансформацій свідчить про значний вплив негативних факторів, які необхідно подолати. Одним із найсуттєвіших негативних чинників є невідповідність структури підготовки робочої сили потребам ринку праці, що свідчить про недостатній рівень державного регулювання у сфері освіти. Ця проблема давно визнана і державою здійснюються заходи, спрямовані на адаптацію системи освіти до змінених потреб сучасного ринку праці, але існування такої проблеми тривалий час є ознакою недостатньої ефективності державної політики у сфері освіти. Значне відставання від країн-членів Європейського Союзу за рівнями середньомісячної заробітної плати також є стимулом до міграційних настроїв і відтоку якісних трудових ресурсів. Іншим фактором є внутрішній регіональний дисбаланс між пропозицією та попитом на ринку праці (значний рівень безробіття в західних і південних регіонах країни) в поєднанні з більшим попитом і вищим рівнем оплати праці в центральному й східному регіонах, а також низький рівень міжрегіональної міграції. Ще одним фактором негативного впливу є складна демографічна ситуація в країнах Європейського Союзу та в Україні, яка потребує збалансованої політики в цій сфері.

Література

1. *Bilan Y., Jarecki W.* 2012. Changes in the educational level of employees in Poland and Ukraine: 2000—2009 // *Actual Problems of Economics.* — P. 331—341.
2. *Маршавін Ю.М.* Державна служба зайнятості як складова системи державного управління в Україні: функції та організаційна структура: Навч.-метод. розробка — К.: ІПК ДСЗУ, 2010. — 26 с.
3. *Черниш Н.* Соціологія: Курс лекцій. — Львів: ЛБА, 1998. — 362 с.

4. *Global Employment Trends for Youth 2012*. — May 2012 / International labour Office. — Geneva: ILO. — 2012. — 57 p.
5. *WEB-портал* Державної служби зайнятості України // <http://dcz.gov.ua>. — 2014.
6. *WEB-портал* Державної служби статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>. — 2014.
7. *WEB-портал* Head Nunter // <http://hh.ua>. — 2014.
8. *WEB-портал* Сегодня.ua. Італійцям трудно будет жить без украинцев. — Посол Італії в Україні <http://www.segodnya.ua>. — 2014.
9. *Про зайнятість населення: Закон України від 18.08.2012.* // Голос України. — № 153—154.

РЫНОК ТРУДА И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ

Ю.В. Билан

Национальный университет пищевых технологий

П.Г. Байдецкий

Збаражский районный центр занятости

В статье рассмотрены основные факторы успешного трудоустройства, а именно: уровень образования, профессиональные качества претендента, опыт работы по специальности. Отмечается необходимость разработки системного подхода и предложение системы мероприятий, направленных на адаптацию рынка труда и рынка образовательных услуг к новым условиям европейской интеграции и глобализации Украины.

Ключевые слова: *детерминанты трудоустройства, рынок труда, рынок образовательных услуг, Украина.*